

ANTONI KRZYSZTOF SOB CZAK

Muzeum Łazienki Królewskie w Warszawie
<https://orcid.org/0000-0002-3821-4990>

2. Szkoła Podoficerska Strzelców Granicznych w Ciechanowie

Publikacja stanowi kolejny efekt pracy badawczej obejmującej historię formacji granicznych – tym razem Strzelców Granicznych. W 2019 r. ukazał się drukiem artykuł poświęcony 9 pułkowi Strzelców Granicznych, który stacjonował w ciechanowskich koszarach od 28 października do 1 grudnia 1920 r.¹ Był jednym z dziewięciu pułków Strzelców Granicznych – formacji, której działalność obejmuje ramy czasowe od marca 1920 r. do marca 1921 r. Miała ona strukturę pułkową opartą o etat kawalerii. Badania archiwaliów dostarczają wciąż nowych informacji, pozwalając na poznanie nowych – nieznanymi dotychczas faktów. Potwierdzenie tej prawidłowości miało miejsce w styczniu 2020 r. podczas kolejnej kwerendy w Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie. W zawartości jednego z zespołów ujawniono dokumenty zawierające informacje na temat działalności 2. Szkoły Podoficerskiej Strzelców Granicznych. Przez pewien krótki okres miała ona swoje miejsce postoju w Ciechanowie. Ten ciekawy i dotychczas nieznanym materiał posłużył do opracowania niniejszego tekstu, który ujawnia kolejną kartę z dziejów Ciechanowa.

Słowa kluczowe: II RP, formacje graniczne, Strzelcy Graniczni, Szkoła Podoficerska Ciechanów, koszary

¹ A.K. Sobczak, *9 pułk Strzelców Granicznych i jego ciechanowski epizod (od 28 października do 1 grudnia 1920 r.) – przyczynek do historii polskich formacji granicznych*, [w:] H. Ćwięk, M. Siewier (red.), *Wywiad i kontrwywiad a bezpieczeństwo Polski odrodzonej po 1918 roku*, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Centralny Ośrodek Szkolenia i Edukacji im. gen. dyw. Stefana Roweckiego „Grotą” w Emowie – Instytut Pamięci Narodowej, Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Warszawa 2019, s. 127–139.

Wstęp

Wśród licznych formacji, które w latach 1918–1939 realizowały zadania w zakresie ochrony granic II Rzeczypospolitej, byli Strzelcy Graniczni². Formacja powstała w marcu 1920 r., zastępując istniejącą dotychczas Wojskową Straż Graniczną³. Zwierzchnikiem nowo utworzonej formacji był Dowódca Strzelców Granicznych, który podlegał co prawda Ministrowi Spraw Wojskowych, ale w zakresie opodatkowania obrotu towarów i zwalczania przestępczości gospodarczej na pograniczu był zobowiązany do współpracy z Ministerstwem Skarbu. Stanowisko to powierzono płk. Bronisławowi Januaremu Zaniewskiemu⁴. W dowodzeniu wspierało go Dowództwo Strzelców Granicznych, w skład którego wchodził zastępca, szef sztabu i szefowie oddziałów (organizacji i mobilizacji, ewidencyjno-personalnego, administracyjno-gospodarczego, kontroli). Siedzibę Dowództwa ulokowano w Warszawie przy Alejach Jerozolimskich 80⁵. Formacja miała organizację pułkową opartą na wzorcach kawaleryjskich. Organizacja pododdziałów, ich szkolenie, uzbrojenie i wyposażenie odbywały się w trybie przyśpieszonym. Celem było jak najszybsze przejęcie wyznaczonych do ochrony odcinków granicy polsko-litewskiej i części granicy polsko-niemieckiej na odcinku z Prusami Wschodnimi.

Zadania Strzelców Granicznych obejmowały przede wszystkim kontrolę granicy, „wyłapywanie wrogich elementów przekradających się do Rzeczypospolitej, zatrzymywanie wszelkich kontraband oraz ochrona granicy przed bandami uzbrojonymi”⁶ – ale uwzględniały też działania związane z przeciwdziałaniem przemytowi towarów. W ich wykonaniu formacja współpracowała z innymi służbami, tj. policją, żandarmerią, strażą skarbową i in.

Skuteczność formacji w realizacji postawionych przed nią zadań wymagała odpowiedniego przygotowania kadry. Szkolnictwo – podobnie jak pozostałe struktury państwowości – było na etapie organizacji. Istniejące wówczas szkoły kształcające kadry dowódcze, tj. Oficerska Szkoła Jazdy w Zegrzu i 1. Szkoła Podoficerska Strzelców Granicznych w Starej Wsi, nie zapewniały wymaganej liczby oficerów, a zwłaszcza podoficerów. W Dowództwie Strzelców Granicznych podjęto więc decyzję o utworzeniu nowej szkoły podoficerskiej.

² Rozkaz dot. przemianowania oddziałów Wojskowej Straży Granicznej podpisał wiceminister spraw wojskowych gen. por. Kazimierz Sosnkowski (Dziennik Rozkazów M. S. Wojsk. z dnia 16 marca 1920 r. – Nr 8, poz. 155).

³ A.K. Sobczak, *3 pułk Wojskowej Straży Granicznej w Ciechanowie w okresie od 4 sierpnia 1919 r. do 11 lutego 1920 r.* – zob. red. aut. *Ciechanów szkice z historii miasta*, Muzeum Szlachty Mazowieckiej, Ciechanów 2016, s. 141–155.

⁴ Zanim objął dowództwo Strzelców Granicznych, w lipcu 1919 r. został Inspektorem Wojskowej Straży Granicznej, zastępując na tym stanowisku płk. Adolfa Małyшко.

⁵ A. Ochał, *Szkolnictwo wojskowe w pierwszych formacjach granicznych II Rzeczypospolitej Polskiej (1918–1921)*, mps, s. 28.

⁶ A. Charytoniuk, M. Furmanek-Olesiejuk, *Formacje graniczne w okresie wojny polsko-bolszewickiej (Strzelcy Graniczni, Bataliony Wartownicze)*, „Biuletyn Centralnego Ośrodka Szkolenia” 2008, nr 2/08.

Początki 2. Szkoły Podoficerskiej Strzelców Granicznych w Zegrzu

Została utworzona na początku kwietnia 1920 r. Początkowo szkoła nie miała ustalonej siedziby. Poszukiwano właściwego miejsca, które spełniałoby choćby podstawowe wymagania dla szkolenia kawaleryjskiego. Proces organizowania szkoły rozpoczęto w Zegrzu, korzystając z obiektów zajmowanych wcześniej przez 1. Szkołę Podoficerską Strzelców Granicznych, która została niebawem przemieszczona do koszar Oficerskiej Szkoły Jazdy w Starej Wsi. Dowództwo 2. Szkoły Podoficerskiej powierzono porucznikowi Władysławowi Barylskiemu. Był on etatowym oficerem 4 pułku Strzelców Granicznych – oddelegowanym w tym czasie do 1 Szkoły Podoficerskiej w Zegrzu. Jednocześnie w dniu 8 kwietnia wyznaczono skład kadry oficerskiej nowej szkoły. Byli wśród nich m.in. por. Wiktor Ranke oraz podporucznicy: Józef Broda, Zygmunt Chociaj, Bronisław Klimowicz, Stanisław Nadstawny, Kazimierz Pawłowski, Tytus Popławski⁷.

2. Szkoła Podoficerska Strzelców Granicznych w Warszawie

W początku maja 1920 r. zapadła decyzja o przemieszczeniu szkoły do Warszawy. Ulokowano ją tymczasowo w koszarach przy ul. Chałubińskiego, zajmowanych wcześniej przez I samodzielny dywizjon Strzelców Granicznych.

Z dniem 1 czerwca 1920 r. dowódca Strzelców Granicznych płk Zaniewski przekazał dowodzenie szkołą majorowi Bohdanowi Dąbrowskiemu. Był to oficer 13 Pułku Ułanów – oddelegowany do dyspozycji formacji i przydzielony do 4 Pułku Strzelców Granicznych. Jego przydział do szkoły też nie był przypadkowy. Doświadczenie zdobyte na stanowisku zastępcy dowódcy ds. wyszkolenia Centralnego Obozu Szkół Podoficerskich Jazdy w Przemyśle zostało dostrzeżone. Wraz z objęciem dowództwa ruszyły działania zmierzające do uruchomienia szkolenia i uzupełnienia obsady kadrowej, stanu koni, uzbrojenia i wyposażenia.

Wyposażenie i uzbrojenie

W okresie organizacji szkoły brakowało dosłownie wszystkiego: kadry, koni, uzbrojenia, wyposażenia itp. Dla potrzeb szkolenia przejmowano przede wszystkim konie. Już 24 kwietnia 1920 r. do tworzonej w Zegrzu Szkoły przekazano 23 konie oraz część wyposażenia końskiego. Kolejne 45 koni dostarczono 4 czerwca – czyli już po przeniesieniu Szkoły do Warszawy. W tej liczbie znajdowało się 39 koni wierzchowych i 8 taborowych oraz wyposażenie: 203 komplety siodeł meksykańskich i 6 kanadyjskich, 110 lanc i 108 szabel francuskich⁸. Po odbiór mienia delegowano

⁷ A. Ochał, dz. cyt.

⁸ ASGran. sygn. 24/33, Dowództwo 2 Szkoły Podoficerskiej Strzelców Granicznych, Rozkaz dzienny No 1 z dnia 1 czerwca 1920 r. (pkt 5), k. 1.

dowódcę I plutonu – por. Barylskiego. 5 czerwca z zapasów Wydziału Wozów i Taborów DOG w Warszawie Szkole przydzielono „4 wozy niemieckie i 4 pary uprzęży skórzanych z sznurami pociągowymi i sznurowymi lejcami”⁹. 10 czerwca szkoła przyjęła na stan pierwszą broń palną – 13 szt. karabinków niemieckich¹⁰ przekazanych z 5 Pułku Strzelców Granicznych¹¹. Broń była jednak niekompletna (brakowało pasów i stempli). Prawie codziennie przyjmowano kolejne dostawy. 11 czerwca do dyspozycji szkoły przydzielono czasowo 70 koni z 1. Szkoły Podoficerskiej. Po ich odbiór do Starej Wsi skierowano grupę 35 strzelców pod dowództwem kpr. Wiśniewskiego¹². W kolejnych dniach uzupełniano uzbrojenie. 13 czerwca – z 1 pułku Strzelców Granicznych – przysłano 25 szt., a 18 czerwca z 1 Szkoły Podoficerskiej – 57 szt. kbk francuskich¹³, 25 czerwca z 9 pułku – 6 karabinków francuskich z pasami¹⁴, a 28 czerwca – „z Dowództwa 3 p. Strzelców Granicznych 4 karabiny francuskie kawaleryjskie”¹⁵. Nietrudno zauważyć, że była to głównie broń francuska¹⁶, niemniej zarówno liczba koni, jak i wyposażenia – a z pewnością uzbrojenia – była niewystarczająca. W okresie organizacji Szkoły pozyskiwano wszystko, co niezbędne: podkowy, hacele, wiadra, łopaty, grabie¹⁷, z których tylko „10 jest żelaznych”¹⁸. Jakość wyposażenia bywała różna – innego jednak nie było. Najczęściej źródłem zaopatrzenia były pułki Strzelców Granicznych. Zdarzały się jednak zapasy wojskowe pochodzące m.in. z Głównych Składów Taborowych¹⁹, Magazynu Taborowego D.O.G²⁰ lub Komisji Gospodarczej Szkoły Gazowej Wojskowej, która przekazała: „91 bluz sukiennych, 100 par spodni, 8 czapek, 38 koszul, 172 p. kalesonów, 46 chlebaków, 100 ładownic z pasami, 556 par skarpetek, 11 par trzewików”²¹.

⁹ Tamże, Rozkaz dzienny No 5 z dnia z dnia 12 czerwca 1920 r. (pkt 4), k. 7.

¹⁰ W dokumentach nie odnotowano informacji o systemie broni i jej modelu.

¹¹ ASGran. sygn. 24/33, Dowództwo 2 Szkoły Podoficerskiej Strzelców Granicznych, Rozkaz dzienny No 1 z dnia 1 czerwca 1920 r. (pkt 5), k. 7.

¹² ASGran. sygn. 24/33, Dowództwo 2 Szkoły Podoficerskiej Strzelców Granicznych, Rozkaz dzienny No 3 z dnia 10 czerwca 1920 r. (pkt 4), k. 4.

¹³ Tamże, Rozkaz dzienny No 11 (pkt 2).

¹⁴ Tamże, Rozkaz dzienny L.16 z dnia 25 czerwca 1920 r. (pkt 2), k. 35.

¹⁵ Tamże, Rozkaz dzienny L.19 z dnia 28 czerwca 1920 r. (par. 3), k. 38.

¹⁶ W dokumentach nie podano informacji o systemie i modelu (modelach) karabinków francuskich. Były to prawdopodobnie karabinki systemu Berthier kilku modeli – wśród których najczęściej stosowane to: kbk wz. 1892 i wz. 1916. Obydwa miały lufę kalibru 8 mm zasilaną tym samym typem naboju i charakteryzowały się niemalże identycznymi parametrami taktyczno-technicznymi: długość – 950 mm, długość lufy – 453 mm, masa – 3,3 kg. Różnica polegała na zasilaniu kbk wz. 1892 z 3-nabojowego magazynka umieszczonego w drewnianym łożu – a kbk wz. 1916 – z 5-nabojowego magazynka wystającego z łoża.

¹⁷ ASGran. sygn. 24/33, Dowództwo 2 Szkoły Podoficerskiej Strzelców Granicznych, Rozkaz dzienny No 8 z dnia 16 czerwca 1920 r. (pkt 2), k. 22.

¹⁸ Tamże, Rozkaz dzienny Nr 9 z dnia 17 czerwca 1920 r. (pkt 3), k. 23.

¹⁹ Tamże, Rozkaz No 8 z dnia 16 czerwca 1920 r. (pkt 2), k. 22.

²⁰ W dniu 18 czerwca 1920 r. na wyposażenie 2 Szkoły Podoficerskiej Strzelców Granicznych przekazano m.in. kuźnię polową, kowadło, imadło oraz narzędzia kowalskie, Rozkaz dzienny No 10 z dnia 18 czerwca 1920 r. (pkt 3), k. 25.

²¹ ASGran. sygn. 24/33, Dowództwo 2 Szkoły Podoficerskiej Strzelców Granicznych, Rozkaz dzienny L.18 z dnia 27 czerwca 1920 r. (par. 2), k. 37.

2. Szkoła Podoficerska Strzelców Granicznych w Ciechanowie

Poszczególne pułki formacji kierowały swoich żołnierzy do szkolenia. Przybywali do Szkoły już w pierwszych dniach czerwca 1920 r. „Dnia 3 Czerwca przybyło z Zegrza 30 ludzi. Dnia 4 Czerwca przybyło 70 ludzi z 6 pułku Strzelców Granicznych. Dnia 5 Czerwca przybyło 50 ludzi z 3 Sam. Dyonu Strzel. Granicz. Dnia 6 Czerwca przybyło 30 ludzi z 5 p. Strzel. Gran.”²². W następnych dniach docierały kolejne grupy. 10 czerwca 1920 r. – 20-osobowa grupa strzelców z 5 Pułku²³. Wkrótce stan liczebny Szkoły przekroczył 240, a 9 czerwca osiągnął poziom 278 ludzi²⁴. W połowie czerwca 1920 r. stan osobowy był prawie stabilny. Jedynie 12 czerwca doszło do znacznego wzrostu liczebnego, kiedy powróciła grupa strzelców oddelegowanych po konie do Starej Wsi²⁵. W tym dniu Szkoła liczyła 298 ludzi, w tym: 5 hospitalizowanych, 4 odkomenderowanych i 6 nieobecnych²⁶ (brak informacji o przyczynach nieobecności).

Niestety spora część kandydatów na podoficerów przysyłanych z pułków Strzelców Granicznych nie została zakwalifikowana do szkolenia. Kierowano ich do macierzystych pułków. Między innymi 24 czerwca – do 5 Pułku Strzelców Granicznych odkomenderowano 32 strzelców, do 6 Pułku – 7, a do 9 Pułku – 14 strzelców²⁷.

Początkowo brakowało wykwalifikowanej kadry instruktorskiej. Do szkolenia elewów – z pułków Strzelców Granicznych – czasowo delegowano doświadczonych podoficerów, którzy pełnili funkcje instruktorskie. Był wśród nich kpr. Tadeusz Przybyszewski, który do składu 2. Szkoły Podoficerskiej trafił 17 maja 1920 r. – przeniesiony z 2 Szwadronu 9 Pułku²⁸. Z czasem jednak stan kadry Szkoły ustabilizował się.

Kadra szkoły

Kadrę oficerską szkoły stanowili: rtm. Antoni Wołkowiński²⁹ (przeniesiony z Dowództwa Okręgu Generalnego w Warszawie 23 czerwca 1920 r.), por. Władysław Barylski³⁰ (dowódca plutonu), por. Zdzisław Komarnicki³¹ (dowódca

²² Tamże, Rozkaz dzienny No 2 z dnia 9 czerwca 1920 r.(pkt 2), k. 3.

²³ Tamże, Rozkaz dzienny No 3 z dnia 10 czerwca 1920 r. (pkt 2), k. 4.

²⁴ ASGran. sygn. 24/36, Dziennik stanu 2. Szkoły Podoficerskiej Strzelców Granicznych, k. 2.

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże.

²⁷ ASGran. sygn. 24/33, Dowództwo 2 Szkoły Podoficerskiej Strzelców Granicznych, Rozkaz dzienny L.15 z dnia 24 czerwca 1920 r. (pkt 3), k. 33.

²⁸ ASGran. sygn. 22/17, Rozkaz L.19 z dnia 4 czerwca 1920 r. (par. 5), k. 81.

²⁹ ASGran. sygn. 24/37, Dowództwo 2-giej Szkoły Podoficerskiej Strzelców Granicznych, Wykaz oficerów 2-giej Szkoły Podoficerskiej Strzelców Granicznych (L.dz.187/113) – w Wykazie oficerów figuruje jako chory, k. 1.

³⁰ Tamże, Wg wykazu (poz. 2) – ukończył 6 klas Gimnazjum w Częstochowie, Absolwent twerskiej kawaleryjskiej szkoły junkrów (1908 r.), k. 1.

³¹ Tamże, (poz. 3) – posiadał wykształcenie na poziomie 6 klas gimnazjum i kursy handlowe Zielińskiego w Warszawie, absolwent 4 Szkoły w Moskwie i Oficerskiej Szkoły Jazdy w Starej Wsi, k. 1.

plutonu), ppor. Stanisław Nastawny³² (adiutant szkoły od 11 czerwca 1920 r.³³), ppor. Kazimierz Pawłowski³⁴ (dowódca plutonu). 18 czerwca do szkoły przydzielono ppor. [nieczyt.] od 23 czerwca ppor. Czesław Szwedowski objął dowództwo III plutonu³⁵. W treści rozkazów brakuje informacji o przydziale lub funkcji ppor. Bronisława Klimowicza. Odnotowano jednak, że z dniem 16 czerwca 1920 r. wrócił do 3 Pułku Strzelców Granicznych³⁶. Przewijają się też nazwiska innych oficerów, m.in. ppor. Waśniewskiego oraz ppor. Tytusa Popławskiego³⁷.

Według stanu z dnia 1 czerwca 1920 r. pierwszym plutonem dowodził por. Barylski. Jego zastępcą był pchor. Maksymilian Pałysewicz. Dowódcami drużyn byli podoficerowie: p.o. plutonowego – kpr. Albin Natalski, kpr. Czesław Irnke, kpr. Jan Kowalczyk. Dowódcą II plutonu był por. Komarnicki. Funkcję jego zastępcy pełnił pchor. Ludwik Stoklasso. Kadre plutonu stanowili podoficerowie: p.o. plutonowego – kpr. Stanisław Mucha, kpr. Mieczysław Ławnicki, kpr. Władysław Ankudowicz. Na stanowisku dowódcy III Plutonu był vacat. Obowiązki dowódcy pełnił zastępca dowódcy plutonu pchor. Bolesław Rymusza³⁸ wspierany przez p.o. plutonowego – kpr. Bolesława Lipowskiego i kpr. Michała Szotta i kpr. Michała Janeczka. W IV Plutonie było podobnie. Vacat na stanowisku dowódcy spowodował, że dowodzenie plutonem powierzono pchor. Stanisławowi Koszarskiemu. Dowódcami drużyn byli: p.o. plutonowego – kpr. Michał Paszkowski, kpr. Jan Trzciniński i kpr. Sylwester Miecznikowski.

Funkcje Wachmistrza – szefa 2. SP wykonywał wachmistrz sztabowy Prokopowicz, a wachmistrza liniowego kpr. Wiśniewski. Spośród kadry podoficerskiej SP funkcję podoficera sanitarnego pełnił wachmistrz Budek, podoficera prowiantowego plut. Datkiewicz, a podoficera mundurowego kpr. Klusiński, podoficera weterynaryjnego kpr. Saturnin Cekier³⁹.

Niespełna dwumiesięczny (warszawski) okres organizacji 2. Szkoły Podoficerskiej Strzelców Granicznych zakończył się na początku lipca 1920 r.

³² Tamże, (poz. 4) – wg treści notatki umieszczonej w Wykazie – ukończył 8 klas gimnazjum realnego z maturą oraz roczne studia politechniczne w Warszawie, kurs oficerski kawaleryjski w Legionach Polskich, k. 1.

³³ ASGran. sygn. 24/33, Dowództwo 2 Szkoły Podoficerskiej Strzelców Granicznych, Rozkaz dzienny No 4 z dnia 11 czerwca 1920 r. (pkt 2), k. 5.

³⁴ ASGran. sygn. 24/37, Dowództwo 2-giej Szkoły Podoficerskiej Strzelców Granicznych, Wykaz oficerów 2-giej Szkoły Podoficerskiej Strzelców Granicznych (L.dz.187/113), (poz. 5) – ukończył 6 klas Gimnazjum w Łodzi, kurs oficerski kawaleryjski w Legionach Polskich. W świetle opinii wystawionej przez rtm. Panka z 1. Szkoły Podoficerskiej Strzelców Granicznych „Oficer dobrego prowadzenia i wychowania. W karty nie gra, nad miarę trunków wysokowych nie zażywa. Służbę zna i może pracować, lecz potrzebuje energicznego nadzoru”, k. 2.

³⁵ ASGran. sygn. 24/33, Dowództwo 2 Szkoły Podoficerskiej Strzelców Granicznych, Rozkaz dzienny No 14 z dnia 23 czerwca 1920 r. (pkt 3), k. 31.

³⁶ Tamże, Rozkaz dzienny No 13 z dnia 22 czerwca 1920 r. (pkt 2), k. 30.

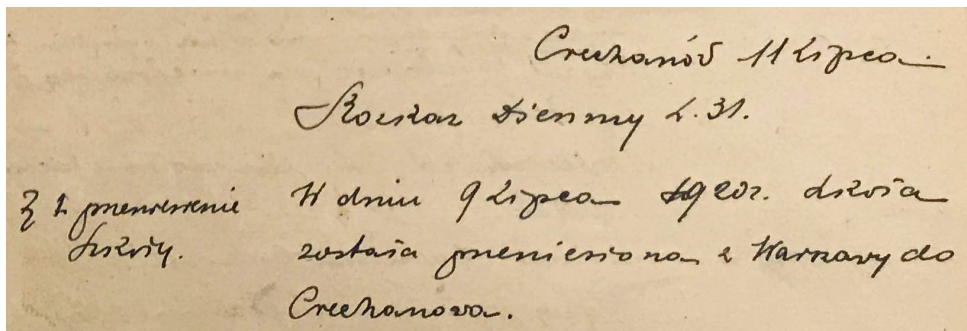
³⁷ Z dniem 9 czerwca 1920 r. przeniesiony do 6 pułku Strzelców Granicznych.

³⁸ ASGran. 22/14, 9 pułk Strzelców Granicznych, Rozkaz L.13 z dnia 29 maja 1920 r. (par. 4) – z uwagi na braki kadry oficerskiej rozkazem Dowództwa Strzelców Granicznych Nr 69 z dnia 14 maja 1920 r. został przeniesiony do 9 pułku.

³⁹ ASGran. 24/33, 2. Szkoła Podoficerska Strzelców Granicznych, Rozkaz Nr 1 z dnia 1 czerwca 1920 r.

2. Szkoła Podoficerska Strzelców Granicznych w Ciechanowie

Rozkazem Dowództwa Strzelców Granicznych szkoła została przeniesiona do Ciechanowa. Decyzję w tej sprawie potwierdzono, kierując w tej sprawie fonogram. Do wykonania rozkazu przystąpiono niezwłocznie i w dniu 9 lipca 1920 r. 2. Szkoła Podoficerska „przybyła do Ciechanowa” – o czym poinformowano w rozkazie Dowództwa Garnizonu w Ciechanowie⁴⁰.

Ciechanów 11 lipca.
Rozkaz dzienny L. 31.
Z przeniesienia 11 dniem 9 lipca 1920. r. do
Ciechanowa. zostaje przeniesiona z Warszawy do
Ciechanowa.

Źródło: ASGran. sygn. 24/33.

W zajmowanym dotychczas miejscu pozostał por. Szwedowski, który otrzymał „z Kancelarii szkoły odpisy wszystkich zapotrzebowań i pozostanie w Warszawie dla zrealizowania wszystkich brakujących”⁴¹ koni.

W tym czasie (11 lipca) stan ewidencyjny szkoły obejmował 344 żołnierzy, z czego obecnych 285, 36 na służbie, 14 w szpitalu, 1 odkomenderowany i 1 na przepustce⁴². Rozliczenie stanu osobowego Szkoły zawiera też informację o 5 dezertkach: trzech z I plutonu i po jednym z III i IV plutonu. W kolejnym rozkazie stan osobowy Szkoły wzrósł do 349 strzelców. Do 3 zmniejszyła się liczba dezertek. Kilku strzelców powróciło z leczenia szpitalnego. Dokumenty nie zawierają informacji o chorobach lub powodach hospitalizacji. W rozkazach wymieniono jednak szpitale, do których kierowano chorych lub z których strzelcy wracali po leczeniu. Najczęściej były to: Szpital Wojskowy w Ciechanowie, Szpital Ujazdowski, Szpital Mokotowski⁴³, ale zdarzały się też inne, m.in. Szpital Czerwonego Krzyża w Warszawie⁴⁴ czy Szpital w Modlinie⁴⁵.

⁴⁰ ASGran. sygn. 24/32, Dowództwo Garnizonu w Ciechanowie, Rozkaz L.118 z dnia 13 lipca 1920 r. (par. 2), k. 1.

⁴¹ ASGran. 24/33, 2. Szkoła Podoficerska Strzelców Granicznych, Rozkaz dzienny L.31 z dnia 11 lipca 1920 r. (par 6), k. 46-47.

⁴² Tamże, Rozkaz dzienny L. 32 z dnia 12 lipca 1920 r. (pkt 4), k. 50.

⁴³ Tamże, Rozkaz dzienny No 35 z dnia 15 lipca 1920 r. (par. 2), k. 53.

⁴⁴ Tamże, Rozkaz dzienny N.36 z dnia 16 lipca 1920 r. (pkt 2), k. 56.

⁴⁵ Tamże, Rozkaz dzienny L.39 z dnia 19 lipca 1920 r. (par. 4), k. 61.

Uzupełniano też niezbędne do szkolenia konie. 15 lipca 1920 r. odebrano z zapasu koni DOG w Warszawie 2 konie⁴⁶, po które z zapotrzebowaniem pojechał kpr. Zdzisław Kulesza.

Do Szkoły kierowano także kolejne partie uzbrojenia. Po jego odbiór 15 lipca 1920 r. odkomenderowano kpr. Jana Brewińskiego, który z Dowództwa Strzelców Granicznych w Warszawie miał odebrać „12 karabinów kawaleryjskich francuskich z bagnetami, pasami i stemplami”⁴⁷. Do ewidencji broni 2. Szkoły Podoficerskiej trafiło jednak tylko 6 karabinków⁴⁸. Na wyposażenie szkoły trafiało też wyposażenie. Między innymi z Zarządu Budynków Kwaterunkowych przekazano 20 mioteł, 4 żarówki i 2 zestawy świec⁴⁹.

W krótkim ciechanowskim okresie istnienia 2. Szkoły Podoficerskiej Strzelców Granicznych życie toczyło się w sposób typowy dla innych szkół wojskowych. Jego podstawę stanowiło szkolenie oparte na typowych garnizonowych zasadach. W codziennych rozkazach wyznaczano osoby pełniące służbę oficera inspekcyjnego, komendanta warty, podoficerów inspekcyjnych stajni, kuchni, koszar.

W tym garnizonowym życiu pojawiały się jednak sytuacje, które przedstawiają obraz pełnionej służby. Są wśród nich informacje na temat tego, że zostali skierowani „do szpitala garnizonowego strzelcy 4 plutonu Gąsowski Julian i Bieńkowski Jerzy”⁵⁰ lub o powrocie z leczenia wachm. sanit. Bolesława Budka⁵¹. Można domniemywać, że częstą przyczyną problemów zdrowotnych elewów były schorzenia żołądkowe. W jednym z dokumentów dowódca Szkoły „Wobec masowych wypadków chorowania żołnierzy” zabronił „jak najsurowiej picia wody nie gotowanej”⁵².

Dowódca dyscyplinował podoficerów, którzy nie byli obecni „przy rannym obrządku koni pomimo raz zwracanej na to uwagi. Po raz ostatni uprzedzam, że za dalsze wykroczenia w tym kierunku będę karał jaknajsurowiej [oryg.] do oddania pod sąd włącznie”⁵³.

Do publicznej wiadomości podano informację o wyroku Sądu Wojskowego DOG w Warszawie, w którym szer. Bronisław W. z 1 Pułku Strzelców Granicznych został skazany za kradzież kamaszy wojskowych o wartości „130 mk na karę 5 mies. Więzienia z zaliczeniem aresztu śledczego przez 2 miesiące i 10 dni”⁵⁴.

Zdarzały się też dezercje. Strzelec Jan B. „zdezercerował w dniu 7 bm. Wymienione go skreślić z listy szkoły i zaprowiantowania od dnia 12 lipca br.”⁵⁵.

⁴⁶ Tamże, Rozkaz dzienny No 35 z dnia 15 lipca 1920 r. (pkt 3), k. 53.

⁴⁷ Tamże, (pkt 4).

⁴⁸ Tamże, Rozkaz dzienny N.37 z dnia 17 lipca 1920 r. (par. 3), k. 57.

⁴⁹ Tamże, Rozkaz dzienny N.36 z dnia 16 lipca 1920 r. (pkt 3 i 4), k. 56.

⁵⁰ Tamże, Rozkaz dzienny L.32 z dnia 12 lipca 1920 r. (par.3), k. 50.

⁵¹ Tamże, Rozkaz dzienny L.33 z dnia 13 lipca 1920 r. (par. 2), k. 51.

⁵² Tamże, Rozkaz dzienny No 35 z dnia 15 lipca 1920 r. (par. 5), k. 55.

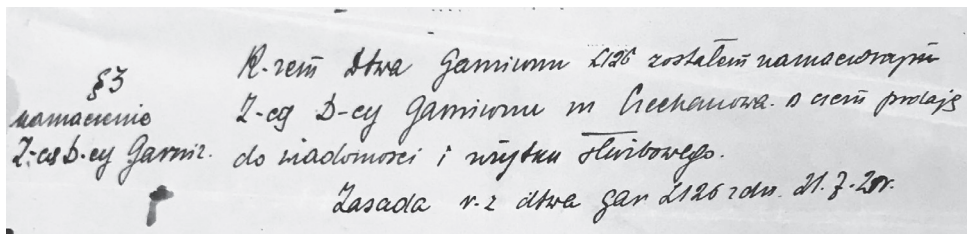
⁵³ Tamże, Rozkaz dzienny N40 z dnia 20 lipca 1920 r. (par. 3), k. 62.

⁵⁴ Tamże, Rozkaz dzienny N.37 z dnia 17 lipca 1920 r. (par. 5), k. 58.

⁵⁵ Tamże, Rozkaz dzienny L.39 z dnia 19 lipca 1920 r. (par. 6), k. 61.

2. Szkoła Podoficerska Strzelców Granicznych w Ciechanowie

Dość istotną w życiu Szkoły informację przekazano elewom w dniu 22 lipca 1920 r. Dowódca 2. Szkoły – mjr Dąbrowski został zastępcą dowódcy Garnizonu m. Ciechanowa⁵⁶.

Źródło: ASGran. sygn. 24/33.

Kres działalności 2. Szkoły Podoficerskiej Strzelców Granicznych przypada na koniec lipca 1920 r. Nadchodzące ze wschodu zagrożenie spowodowało decyzję o formowaniu nowych – niezbędnych do obrony kraju – jednostek. W oparciu o kadre i elewów obydwu szkół podoficerskich, wyszkolonych ochotników oraz uzupełnienie z innych pułków – formowano w Starej Wsi – 11 Pułk Strzelców Granicznych. Dotychczasowy dowódca szkoły podoficerskiej mjr Bohdan Dąbrowski został zastępcą dowódcy pułku. Jak podaje A. Ochał, 24 lipca 1920 r. do Starej Wsi „została ściągnięta z Ciechanowa II Szkoła Podoficerska. W Ciechanowie pozostawiono jedynie 12-osobowy pododdział pod dowództwem podoficera, który miał zabezpieczyć budynki szkoły oraz rzeczy nieprzydatne w formowanym pułku”⁵⁷. Po sformowaniu 11 Pułku Strzelców Granicznych został on – jak podaje H. Dominiczak – przesunięty do Ciechanowa⁵⁸. Nie wskazuje jednak, kiedy do owego „przesunięcia” doszło. Aktualnie nie można więc stwierdzić, czy obecność 11 Pułku Strzelców Granicznych pokrywała się z pobytom 9 Pułku Strzelców Granicznych w okresie od 28 października do 1 grudnia 1920 r.⁵⁹ – choć jest to wysoce prawdopodobne.

Tekst niniejszy nie jest zbyt obszerny. Wynika to z dwóch powodów. Po pierwsze: skromnego zasobu archiwalnego. Po drugie: faktu istnienia 2. Szkoły Podoficerskiej – od początku kwietnia do końca lipca 1920 r. Ten niespełna miesięczny okres jej obecności w Ciechanowie nie został udokumentowany na tyle, by powstało pełniejsze opracowanie.

⁵⁶ Tamże, Rozkaz dzienny N 42 z dnia 22 lipca 1920 r. (par. 3), k. 65.

⁵⁷ A. Ochał, dz. cyt., s. 46.

⁵⁸ H. Dominiczak, *Granica polsko-niemiecka 1919–1939. Z dziejów formacji granicznych*, Wyd. MON, Warszawa 1975, s. 110.

⁵⁹ A.K. Sobczak, *9 pułk Strzelców Granicznych ...*, dz. cyt.

BIBLIOGRAFIA:**Źródła archiwalne**

Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie, zespoły:

22 – 9 pułk Strzelców Granicznych – sygn. 14, 17.

24 – 2. Szkoła Podoficerska Strzelców Granicznych – sygn. 32, 33, 36, 37.

Dziennik Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych z dnia 16 marca 1920 r., Nr 8, poz. 155.

Publikacje

Charytoniuk A., Furmanek-Olesiejuk M., *Formacje graniczne w okresie wojny polsko-bolszewickiej (Strzelcy Graniczni, Bataliony Wartownicze)*, „Biuletyn Centralnego Ośrodka Szkolenia” 2008, nr 2/08.

Ochał A., *Szkolnictwo wojskowe w pierwszych formacjach granicznych II Rzeczypospolitej Polskiej (1918–1921)* – maszynopis w zb. autora.

Sobczak A.K., *9 pułk Strzelców Granicznych i jego ciechanowski epizod (od 28 października do 1 grudnia 1920 r.) – przyczynek do historii polskich formacji granicznych* – zob. red. nauk. H. Cwiąg, M. Siewier, *Wywiad i kontrwywiad a bezpieczeństwo Polski odrodzonej po 1918 roku*, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Centralny Ośrodek Szkolenia i Edukacji im. gen. dyw. Stefana Roweckiego „Grota” w Emowie – Instytut Pamięci Narodowej, Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Warszawa 2019.

Sobczak A.K., *3 pułk Wojskowej Straży Granicznej w Ciechanowie w okresie od 4 sierpnia 1919 r. do 11 lutego 1920 r.* – zob. red. aut. *Ciechanów szkice z historii miasta*, Muzeum Szlachty Mazowieckiej, Ciechanów 2016, s. 141–155.

The Second NCO School of Border Rifles in Ciechanów

Abstract: The publication is another product of the research work on the history of border formations – this time Border Riflemen. In 2019, an article was published devoted to the 9th Border Rifle Regiment, which was stationed in the barracks of Ciechanów from October 28 to December 1, 1920. It was one of the nine regiments of Border Rifles – a formation whose activities cover the time frame from March 1920 to March 1921. It had a regimental structure based on cavalry staff. Research on archival materials keeps providing new information, allowing us to learn new, hitherto unknown facts. This regularity was confirmed in January 2020 during another query at the Archives of the Border Guard in Szczecin. In the content of one of the teams, documents containing information about the activities of the 2nd NCO School of Border Guards were disclosed. For a short period – it had its stopping place in Ciechanów. This interesting, and so far unknown material was used to elaborate this content, which reveals another page from the history of Ciechanów.

Keywords: Second Polish Republic, border formations, Border Guards, Ciechanów, NCO School, barracks